

Deelnemerskaart van het congres (coll. AGR, Archives du secrétariat).

Het internationale congres voor archivariissen en bibliothecarissen, Brussel 1910

Dr. Peter Horsman
Wetenschappelijk medewerker
Universiteit Amsterdam

Onder de titel Archives without Borders organiseren de VVBAD en de KVAN eind augustus in het Vredespaleis in Den Haag een international congres. De aanleiding is dat dan precies een eeuw geleden in Brussel een eerste internationaal congres voor archivariissen en bibliothecarissen heeft plaats gevonden. Inderdaad: archivariissen en bibliothecarissen samen, maar als je iets verder kijkt: ook weer afzonderlijk; elke beroepsgroep had zijn eigen sessies: een voor archivariissen, een voor bibliothecarissen, een voor openbare (volks)bibliotheken en dan nog een over ephemeer materiaal dat zowel in archieven als in bibliotheken voor kwam, zoals zegels.¹

Krijtportret van de Nederlands archivaris Samuel Muller door Jan Veth.

Voor de bibliothecarissen was het een vervolg op het internationale congres in 1900. Van wie het idee was om archivariissen er bij te betrekken, is niet duidelijk. De gelegenheid die zich voordeed, was de wereldtentoonstelling die dat jaar in Brussel werd georganiseerd en gastvrijheid bood aan een hele reeks congressen. Daaronder waren er enkele in het gebied van bibliografie, accountancy en administratieve techniek. Direct voorafgaand aan dat voor archivariissen en bibliothecarissen was een internationaal congres voor bibliografie en documentatie geprogrammeerd. Paul Otlet was met zijn Institut International de Bibliographie actief bij de organisatie van deze en enkele andere congressen betrokken.² Hij was, met zijn compagnon Lafontaine ook persoonlijk op het congres aanwezig. (Gezien de pacifistische idealen die beide bibliografen koesterden, is de keuze van het Vredespaleis als plaats voor het aanstaande congres, uitermate gelukkig!).

De inhoudelijke organisatie van het bibliotheek- en archiefcongres was in handen van Joseph Cuvelier, algemeen rijksarchivaris van België (samen met Henri Stein werkte hij aan een Franse vertaling van de *Handleiding*³) en Louis Stainier, administrateur-inspecteur bij de Koninklijke Bibliotheek in Brussel en hoofdredacteur van *Revue des bibliothèques et archives de Belgique*.

Ze vroegen nationale comités om in het eigen land propaganda voor het congres te maken, deelnemers te werven en voorstellen voor bijdragen in te zenden. Voor Nederland bijvoorbeeld werd de Vereeniging van Archivariissen gevraagd een dergelijk comité in het leven te roepen. Cuveliers contacten met Samuel Muller en Fruin zullen daarvoor een belangrijk motief geweest zijn. Het belette Stainier overigens niet om buiten de Nederlandse commissie rechtstreeks H.E. Greve, secretaris van de Vereeniging van Openbaere Leeszalen, te benaderen. Dat was nogal tegen het zere been van de Nederlandse commissie, waarin naast archiefcoryfeeën als Fruin (secretaris), Muller (voorzitter), Bondam, Wiersum en Feith, ook grootheden uit het bibliotheekveld zaten, zoals S.G. de Vries van de Universiteitsbibliotheek Leiden, C.P. Burger en J.W. Enschede (redacteurs van het tijdschrift *Boek- en Bibliothekwetenschap*). Een boze brief naar Brussel had geen resultaat en de commissie dreigde zich terug te trekken. Cuvelier had al zijn tact nodig Stainier tot een vorm van excuses te bewegen. Greve trad overigens niet tot de commissie toe, in zijn plaats kwam J. Bruinwold Riedel, secretaris van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen.⁴

De belangrijkste taak van de commissie was het doen van voorstellen voor bijdragen, die, zo benadrukte Cuvelier, gezien het internationale karakter van het congres, op een brede belangstelling zouden moeten rekenen. Het centrale comité had daarvoor een lijst van 25 vragen opgesteld waarop de sprekers een antwoord zouden moeten geven. Het was aan de landelijke commissies de voorstellen te

kanaliseren en een eerste schifting uit te voeren. De bijdragen mochten in de eigen taal worden ingediend, het centrale comité in Brussel zorgde voor de vertaling en de verspreiding in twee afleveringen *Documents préliminaires*, voorafgaand aan het congres. Via de tijdschriften voor archieven en bibliotheken wekte de Nederlandse commissie potentiële sprekers aan om met voorstellen te komen. Muller had het congres bovendien al aangekondigd op de ledenvergadering van de vereniging van 2 juli 1908.

In het lijstje van mogelijke sprekers en onderwerpen dat de commissie als resultaat van haar activiteiten en aansporingen kon opstellen, overheerste de dagelijkse praktijk en "hoe doen wij het" (dat gold overigens niet alleen voor de Nederlandse sprekers). Muller, Feith en Fruin wilden spreken over paragraaf 16 van de *Handleiding*, Enschedé over het drukken van catalogi; Bondam koos het beschrijven van zegels, Burger stelde als onderwerp de geschiedenis van het catalogiseren van handschriften in de Universiteitsbibliotheek Utrecht voor, Joosting deed regesten, Schoengen de ruiling van archiefstukken. Greve werd gevraagd het decimale stelsel in de documentatie- en leeszaalbeweging voor zijn rekening te nemen, wat hij slechts met tegenzin op zich nam. De meest conceptuele en internationale bijdrage was die van de Rotterdamse gemeentearchivaris E. Wiersum, die zou spreken over het

herkomstbeginsel. Hij had nog maar kort daarvoor in het *Nederlandsch Archievenblad* een polemieek gevoerd met de Oostenrijkse archivaris Vancsa. Als vervolg daarop had Muller de term *herkomstbeginsel* geïntroduceerd en er een definitie van gegeven.⁵

Vrijwel alle Nederlandse voorstellen werden door Cuvelier en Stainier geaccepteerd; alleen de bijdrage van Bruinwold Riedel over volksbibliotheken in Nederland kon geen genade vinden in de ogen van de beide secretarissen-generaal van het congres.

'Album-souvenir' van de wereldtentoonstelling in Brussel, die aanleiding gaf tot een hele reeks congressen.

Het congres werd een succes, niet in het minst voor de 16 man sterke Nederlandse archiefdelegatie.⁶ Muller werd gekozen tot voorzitter van de sectie archieven en was nadrukkelijk aanwezig: "Also was the redoubtable dr Samuel Muller, whose well-known opinions were voiced many times at Brussel."⁷ Ontegenzeggelijk heeft het congres bijgedragen aan de verspreiding van de Nederlandse interpretatie van het *Respect des fonds*, dat wil zeggen: het belang van de oorspronkelijk orde. Het congres nam Wiersums conclusie, dat het herkomstbeginsel uitgangspunt moest zijn bij de bewerking van archieven, unaniem over.

De gelijktijdige verschijning van de Franse vertaling van de *Handleiding* speelde een niet minder belangrijke rol. De uitgever, André de Jager, was zelf aanwezig.

De delegatie van de Amerikaanse Public Archives Commission, in het bijzonder Waldo Leland en Arnold Van Laer, heeft het gedachtegoed de Atlantische oceaan doen oversteken. Van Laer rapporteerde nog hetzelfde jaar in Indianapolis aan de second conference of archivists, al zou het nog dertig jaar duren voordat de Engelse vertaling door Arthur Leavitt zou verschijnen.⁸

Het congres had vijf jaar later een vervolg moeten krijgen. De oorlog verhinderde dat. Uiteindelijk liet het eerstvolgende internationale archivarissencongres nog tot 1953 op zich wachten. De bibliothecarissen waren daar niet meer bij.

Noten

1. Jan van den Broek, 'From Brussels to Beijing', in: P.J.Horsman, F.C.J. Ketelaar en T.H.P.M.Thomassen, *Naar een nieuw paradigma in de archivalieken*. Den Haag: S@P, 1999, 151-184.
2. W.Boyd Rayward, *The Universe of Information. The Work of Paul Otlet for Documentation and International Organisation*. Moscow: FID, 1975. pp 179ff. Zie voor de betekenis van Otlet voor de vernieuwing van de registratuur in Nederland: F.C.J. Ketelaar, 'Zaalberg en Otlet. Een hoofdstuk uit de geschiedenis van Belgisch-Nederlandse innovatie op archiefgebied', in: G. Janssens, G. Maréchal en F. Scheelings (red), *Door de archivalieken gestrikt. Liber Amicorum prof.dr. Juul Verhelst*. Brussel: 2000, 157-164.
3. F.C.J. Ketelaar, 'Per tutti i paesi: de Handleiding buiten Nederland', in: P.J.Horsman, F.C.J.Ketelaar en T.H.P.M.Thomassen, *Tekst en Context van de Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van 1898*. Hilversum: Verloren, 1998, CII-CIV.
4. Het voorafgaande en wat hierna volgt is ontleend aan het dossier van de commissie, Archief KVAN, invnr 296 (nieuwe 297), berustend in het Nationaal Archief.
5. P.J.Horsman en J.P.Sigmon (red), *Het land van herkomst. Een bundel van artikelen rond het herkomstbeginsel*. 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 1984, 44-55.
6. Marjorie Barrit (zie noot 8) spreekt van 9 Nederlanders; dat is echter de formele delegatie, daarbuiten gaven nog eens 7 archivarissen acte de présence.
7. Laurence D. Geller, 'Joseph Cuvelier, Belgian Archival Education and the First International Congress of Archivists, Brussels 1910', *Archivaria* 16 (1983) 26-34.
8. Marhorie Rabe Barrit, 'Coming to America: Dutch archivalieken and American archival practice', *Archival Issues* 18:1 (1993). Hedrukt in de heruitgave van de *Manual for the Arrangement and Description of Archives*. Chicago: SAA, 2003.

Archives without Borders

International Congress August 30-31, 2010 Peace Palace The Hague The Netherlands

Archieven zonder grenzen: ons dagelijks werk?

In het Nederlands klinkt de naam van het congres als een spel. Maar speelt zijn de thema's die op Archives without borders ter sprake komen, allermint: mensenrechten, solidariteit, internationale archieven, nationale staat en nationale identiteit. Het lijkt alsof de KVAN en de WBAD, organisatoren van het internationale archiefcongres, niet meteen de dagelijkse praktijk van de archivaris uit de lage landen voor ogen hadden, toen ze de thema's vastlegden. Of toch? Goed document- en archiefbeheer ligt immers aan de basis van onze democratische samenleving en van onze identiteit. De staat kan zich verantwoorden, de burger krijgt rechtszekerheid, de geschiedenis haar recht.

De Vlaamse overheid heeft het begrepen en zorgt met het nieuwe archiefdecreet voor het eerst voor een sluitend archiefnetwerk in Vlaanderen. Maar het beslissingsniveau verschuift. Steeds meer zijn het de Europese instellingen of internationale verdragen die ons handelen bepalen. Hoe zit het met de verantwoordingsplicht en het goede bestuur in internationale organisaties? In Europa hoeven we ons niet onmiddellijk zorgen te maken. Verhalen uit Chili, Cambodja en El Salvador, maar ook uit Australië tonen aan dat het elders minder is. Tegelijk bewijzen ze dat archieven een wezenlijke rol spelen in de strijd tegen straffeloosheid. We hoeven het zelfs niet zo ver te zoeken. De Tweede Wereldoorlog laat nog altijd zijn sporen na. En ook wij gaan niet vrijuit. Als er in ons land beweging gekomen is in de regelgeving voor archieven, dan heeft dat ook te maken met het onderzoek van de Lumumba-commissie.

Het kan geen kwaad om ons af en toe stil te staan bij de dieperliggende redenen achter ons dagelijks werk. Het kan ook geen kwaad om oog te hebben voor het internationale perspectief. Niet alleen omdat het beleid dat steeds meer van ons verwacht. Ook omdat we vanuit onze kennis en onze ervaring een wezenlijke bijdrage kunnen leveren. In andere landen is 'archival solidarity' geen loze term. Den Haag is niet ver. Twee dagen is niet lang. Genoeg om in september gemotiveerd weer aan de slag te gaan.

Bruno Vermeeren
coördinator WBAD

Dit artikel verscheen eerder in *Archievenblad* jaargang 14, nummer 6.